

UNDERVERKET

En skildring ur vårbrytningen av Gunnar Ekelöf

Han hade trott på döden som det sista möjliga underverket, men denna tro hade gjort honom besviknen. Det var den sista möjliga besvikelsen, den slutgiltiga likgiltigheten, som dödade honom. Och denna fullständiga likgiltighet var det sista underverket i hans liv, ty han dog utan att känna, eller ens hinna känna, något hopp.

□ Regnet trummade mot rutan. Pendylen tickade sin urgamla melodi på väggen och timmarna flöto förbi, sakta som de tunga, mörka stockarna i älven nedanför ängarna. Dagarna flöto bort. Veckorna flöto bort. Den stora, tomma tiden svämmade över sina brädor och dränkte minnen, tankar och känslor i glömskans dy. Enstaka händelser stannade kvar över ytan som små öar. Men det var sällan som någonting hände. Träden vaggade bara sakta fram och tillbaka. Vinden blåste. Regnet trummade mot rutan och rutan var strigig av smala rännilar, som förenade sig och förgrenade sig, blänkande vattendroppar som sakta rörde sig nedåt och lämnade fuktiga snigelspår efter sig i imman. Sådana dagar brusade det tyst och milsvitt över dalen och prasslade stilla i gräset. Det var ljumma våregn, varma sommarregn, kalla höstregn — och plötsligt, en vacker morgon, var vintern där.

Då började det blomma så vitt därute på marken och begonjorna höjde sig un-

Han följde de tre muskötörernas öden.

dergivet mot det bleka ljuset, som glittrade in genom fönsterkarmarnas isiga, främmande trädgård. Lasse var ännu så liten att han måste stå ytterst på täpsarna för att kunna se ut genom det lilla hålet, som han hade smält med sin varma andedräkt. Mestadels stod han där ensam och såg ut i världen. Någon gång var prästgårdsbarnen hos honom, en pojke och en flicka. De liknade varandra som bär och gick alltid hand i hand. Men Lasse som jämt gick för sig själv hade bara sig själv att likna och det ville inte lyckas för honom riktigt, hur mycket han än försökte.

Prästgårdsbarnen voro större och visste redan allting. De pekade med fingrarna. Bortom isträdgårdens glitter och talgoxarnas vintertama kvittr i de torrfrusna vildvinsrankorna kring fönstret — på andra sidan den risiga trädgårdshäcken — hördes klockorna som sakta drog förbi. Det var de första timmer-

aldarna. De återvände ner i den mörknande bygden, långa, långa lass, tunga som prämar, på väg till älven. Bakom de ångande hästarna travade ledbrutna gubbar i trasiga skinnvantar och frostiga pälsbössor, en efter en. Den ena klockklangen närmade sig sakta medan den andra dog bort, och den dova, tysta vinterluften förenade dem alla till ett enda långt band av mjuka, bjällrande tonfall.

Och när skynningen föll började julstjärnan glänsa i en grantopp och det mörknade inne i rummen. Nu kvittade inte talgoxarna längre i vildvinet. Brassketet fladdrade en stund över golvet ojämnt, målade plankor — sedan tände någon ljuset och barnen vände sig bort från de svarta fönsterrutorna. Men de hade svårare att leka med varandra än någonsin. Prästgårdsbarnen var en lillgammal familj för sig med bestämda åsikter och färdigfostrad moral, lillfisar och lillemor, och Lasse liknade inte sig själv ännu. Därför tittade de bara litet ordlös och främmande på varandra, brasan och bilderbäckerna, tills den gamla, svarta Ida kom från köket och slamrade med en sked på gongongen i förbitarten.

— Kom nu så får ni kväll, barnungar.

□ Dagarna flöto förbi och årstiderna växlade. Lasse växte upp bland gamla svarta skinnband, malitna uvar och falcar och blankslitna dubbelbössor. Det hade varit ett jägarehem och ingen nämndes flytta ut de dammiga, döda minnena från levande skogar och sjöar. Farfadern skötte skogen åt ett Norrlands-bolag tills han dog, och sonen, Lasses far, blev av tradition eller lättja läkare i samma fattiga trakter.

I övre vänjungen fanns flera gästna ekhyllor som släpats med till det nya hemmet. Där vamlade det av ålderstigna zoologier och paleontologier, fyllda med skeletten av döda och utdöda växter och djur, rekonstruerade bilder av "ideala landskap" från trias, jura, krita och andra ännu mycket underligare tider, då ingenting såg ut som nu. Men det fanns också gravvårprydda biblar och andaktsövningar med bliktar från klar himmel, fallande murar och krossade stenbeläten

och stora böcker med vita polarvilder, där bortglömda forskare en gång övervintrat på vägen mot Allt, Intet eller Något.

Och när Lasse sedan började läsa följde han de tre muskötörernas öden i urgamla översättningar, där Porthos svar med orden "anfakta" och "regera", han vältrade sig i Montecristos skatter, reste med Jules Verne till Jordens medelpunkt, satt i timmar vid fönstren i kapten Nemos undervattenssalonger och fascinerades av Hugos skrattmänniska.

Men det var inte bara på kända kyp-hästar han lät sin fantasi rida gränsle. I hyllorna hittade han längesen utplånade "nutidsromaner" och "verklighets-skildringar" från 1800-talets borgerliga renässans, då gångbara diktare endast spelade på tvenne strängar, det förmögna ädelmodets och den fattiga ondskans. I det gamla, trygga hemmet hade tiden inte hunnit gullra. Allting fick bli på sin plats. Vad gjorde det att bohaget skrymde bara det fanns en möjlighet att någonting kunde bli till nytta, om också bara som bränsle. Och på detta sätt växte han småningom in i en överklig, förluten eller döende värld, som bedövade honom och drog honom till sig med falska drömmars makt.

Långa vinterkvällar satt han vid läsbordet. När han lyfte huvudet såg han den gröna lampkupan som speglade sig i den blanka, svarta rutan. Utanför rutan var natten och utanför natten ingenting eller allt. Telefontrådarna sjöngo så sorgligt i väggen strax intill. Det lät som röster av osälla andar, tre eller fyra övergivna toner som steg och sjönk om varandra utan att någonsin finna vägen till en ren och varaktig harmoni, avlägsna, hemlösa toner ur en annan värld.

Och djupt nere i tystnaden, bortom vardagens jämna buller och helldagens tomma tystnad, kände han någonting som molade och värkte. Han hörde det som en underton till telefontrådarnas skarpa dissonanser då de bröto sig mot varandra, bortom talgoxarnas meningslösa kvittr på dagarna, bortom böcker-nas alla fantastiska karaktärer och landskap. Det var som en någonting för förbi i en lång rad slädder med klingan-

dergivet mot det bleka ljuset, som glittrade in genom fönsterkarmarnas isiga. Långa vinterkvällar satt han vid läsbordet.

de, lockande blå klockor, ett osynligt låg av mystiska forkarlar som körde sin tunga last av svikna förhoppningar till den djupa, varma älven, vars vågor skulle föra dem vidare till havet och förena deras öde med ett större.

Och han kände ett bittert och obestämt missmod över att inte kunna se dem och höra dem som han ville för att veta vilken väg de togo dit bort, till lyckans land. Och i bildernas dunkel och tyttadens musik sjönk han ner till ett osäkert, drömmande hat mot verkligheten, som skynde hans blick och ville ta ifrån honom det bästa han ägde, klockklängen bortåt skogen, det osynliga lockrop.

Redan som pojke kände han detta, men hade kanske inte ord för det. När han blev äldre förstod han det dunkelt.

□ Han blev alltså äldre och började försöka sig på att fånga sina drömmar som man fångar fjärilar en vacker, frisk sommardag. Han äggade upp en eka med ett gammalt lakan och en gårdsgårdsstör och seglade på älven, längre upp där den vidgade sig i stora, lummiga vassar och där det var gott om lugnvatten. Men han satte kurs på en hägring, kvarnhammar stängde vägen och han kom aldrig så långt som han ville.

Senare började han gå med salongsgävar i skogen, men brydde sig sällan om att skjuta, slängde bara för syns skull ett eller annat skott efter en dånande tjäder eller orre. Aldrig fick han sin osynliga fågel och för övrigt kan man inte skjuta fågel med salongsgävar.

Under allt vad han företog sig molade bitterheten, bitterheten mot verkligheten, därför att den kvävde honom, och mot överkligheten därför att den gläckade honom. Men trots denna bitterhet hade han ännu inte förlorat blicken för det stänkiga underverk som sker i naturen och livet, i det synliga och det osynliga. Den första snömorgonen på senhösten var ett sådant underverk. Då tyckte man sig vakna upp i en annan värld, som måste vara bättre därför att den var en annan. Det var visserligen bara en synvilla, men den var härlig att dröja vid och gjorde hela dagen god. Så plötsligt måste ju världen förändras för att det skulle kunna bli någon verklig förändring: på en enda kort natt.

Och på samma sätt mindes han den gamla kokerskans omsorgsfullt vårdade kaktuskrukor i den lilla kammaren bredvid det stora, kalla köket. På aftonen syntes bara en ful liten knopp, men morgonen därefter var allting annorlunda och ett nytt världsalmt i smått hade

öppnat sig. Såg man in i blomman var den djup som den skäraste solnedgångshimmel. Den tycktes inte ha någon botten. Färgen var så frisk och klar att man kunde se rakt igenom den in i någonting annat, bättre, vackrare. Och den blomman hade ändå sprungit fram från en ful, grön kropp som verkade död, inåtvänd, ogenomtränglig, oförståelig som en sten.

Hur liten plats hur inte blomningens underverk i naturen! Allting är hårt, torrt och strävt, ting och varelsor värna sig mot yttervärlden med taggar eller klor och samlar, samlar länge för att få kraft eller medel nog att en gång blomna. Men då tiden tycks vara inne har skalet blivit för tjockt och sällan blir det någonting av. Men en gång skulle kanske människor, djur och stenar blomma och livet besjåla hela naturen. Då måste väl värmen återvända till jorden, undrade han och återvände till sina stenkolskogor.

Men han tänkte inte på att värmen längesedan hade lämnat jorden och att värmen måste komma först.

Blommorna, vintermorgnarna, solnedgångarna och de långa, tysta timmarna över en älskad bok kunde ibland ändå bota hans missmod och lyfta honom uppåt i en stor och frikostig stämning, som växte fram ur den en gång bördiga myllan i djupet av hans själ. De gjorde honom mottaglig för all den drömda lyckan och gav honom någon gång för en kort stund förmågan att likna sig själv.

□ Samma vår som Lars skulle ta studenten dog hans far. Först kändes det inte så farligt, bara ett slags tomhet när de många små vardagsbojorna brast. Och det var inte heller så länge sedan de hade börjat förstå varandra, ty en man förstår sällan ett barn, men väl en ung man.

När han vaknade morgonen efter dödsfallet hade tomheten inom honom emellertid blivit så underligt verklig och han fattade med ens att han skulle jagas ut i livet och ensamheten. Hans mor var död för länge sedan. Han hade knappt känt henne. Och inför livet stod han handfallen, ty han hade ingenting lärt och kunde ingenting. I skolan lär man ju inte för livet utan för skolan.

Kort förut hade de flyttat till en liten stad vid kusten. Fadern låg där på sin bår, så vit och orörlig i det främmande rummet. Det var första gången

Lars såg en död, men döden föreföll honom ändå på något sätt bekant. Och plötsligt mindes han sin barndoms vintermorgnar, då hela världen på en enda natt hade förändrats och blivit så vit och stilla. Men denna gång blev han rädd, rädd för sig själv och rädd för den döde, rädd framför allt för livet som nu var dödsblekt, fientligt och kallt. Och han kände det som om han blivit övergiven på en ofantlig vit snövidd, utan hem, utan vänner och mat, ensam på den osäkra vägen mot Intet, Allt eller Något. Men när han tre dagar efter begravningen i en uppjagad sinnesstämning kom ut på kyrkogården för att se på graven, hade hans rädsla förvandlats till en underlig samhörighetaknala med lug-

Och en vacker dag gick skottet av.

De liknade varandra som bär och gingo alltid hand i hand.

net och friden därute. Nu föreställde han sig döden som någon vänligt och milt och tyckte det skulle vara skönt att få dö. Denna känsla växte till ett slags hänryckning och plöteligt trodde han sig se den dödes själ slå ut i en blomma från den hårda, höga stenen som redan hunnit resas, en osynlig, oändligt djup och genomskinlig kalk som växte allt högre upp på sin smala stängel. Det började sakta ringa i den närbelägna kyrkans klockor och han såg hur stängeln darrade och skälvde under klockornas slag för att slutligen brytas så att blomman frigjord kunde sväva bort i den lätta vårvinterluften. Och det var som om alla hans barndoms löften och drömmar hade samlats i klockornas döende klang och i tanken på döden. Hans luftlott hade störtat ett efter ett och livet hotade honom med sin omedgörliga verklighet. Nu fångades hans tankar för första gången av den sista drömmen, det sista stora luftlottet som människligheten befolkade med sina käraste önskningar. Han måste ju ha någonting att drömma om och nu försökte han leva sig in i det nya liv som dolde sig därborta på andra sidan. Ingen visste

någonting om det och ingen hade någon sin vetat, men alla hade önskat sig det bästa de visste. Oändligheten är ju det som ingen vet någonting om och det som ingen visste någonting om måste alltså vara oändligheten. Och oändligheten var det bästa han visste.

Ingen kan begå självmord utan att vara i viss mån rubbad. Livet bevakar sina rättigheter med förnuftet som väktare. Alla äro vi hypnotiserade av kritcirkele omkring oss.

Lars var aderton år och så "barnslig" att han ännu kunde känna sig obunden av det moraliska tvånget att leva. Han var ensam i livet och hade just börjat läsa världslitteraturens stora pessimister. Han hade ingen vän som sade honom hur fejt det ansågs vara att undvika livet.

För honom blev döden och tanken på döden det sista hoppet, det sista stödet för hans dröm om någonting annat, bättre, vackrare.

Men det var så oändligt svårt att dö. Han gick omkring med sin faders gamla revolver i fickan och tummade på den som om den hade varit ett radband eller en amulett. Han fantiserade om de lycksaliges ö och försökte driva sig själv till en extas, nog stor att underlätta avskedet.

Egentligen var han ett bortskämt rikmansbarn utan rikedom, och hela tiden hade han god hjälp av sina mörkande framtidsutsikter. Ingenting ville

lyckas för honom, livet ville inte vara honom och ändå lyckades han inte på det lika gott igen. Den sista möjliga strängningen som fördrodes för att skottet att gå av verkade så övermåttligt stor bara mynningen vllade mot honom. Och i grund och botten så han väl inte heller ta språnget ut i okända fastän han trodde det.

Men när han väl en månad gått omkring i detta överspända tillstånd såjade hänförelsen lägga sig och på en ännu mera därför att den tvingade honom att känna sig som en förrådd av sina drömmar. Han hade fortfarande revolvern i fickan och lekte med den samma sätt som förut. Och en värd dag gick skottet av. Det var egentligen bara en händelse, en ren muskelkraft efter de många extatiska drömmarna. Men det blev hans död, en likgiltig, politisk död sedan han resignerat till och med om döden.

Han hade trott på döden som det största möjliga underverket, men den hade gjort honom besviken. Det var den sista möjliga besvikelsen, den slutliga likgiltigheten som dödade honom. Och denna fullständiga likgiltighet i det sista underverket i hans liv, tyckte han dock utan att känna, eller ens himna till, något hopp.

mestadels stod han där ensam och såg ut i världen.

